

О. Ю. Зосімова, О. В. Александрова

ТИПОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРЕКЛАДУ КИТАЙСЬКОМОВНОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ АНГЛІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

У статті аналізуються особливості перекладацьких операцій, використовуваних при перекладі китайськомовних науково-технічних текстів українською та англійською мовами, розглядаються спільні та конкретномовні типологічні особливості перекладу китайськомовних науково-технічних текстів українською та англійською мовами.

Ключові слова: науково-технічна література, перекладацькі операції, спільні та конкретномовні особливості перекладу.

В статье анализируются особенности переводческих операций, используемых при переводе китайских научно-технических текстов на украинский и английский языки, рассматриваются общие и конкретноразговорные типологические особенности перевода китайских научно-технических текстов на украинский и английский языки.

Ключевые слова: научно-техническая литература, переводческие операции, общие и конкретноразговорные особенности перевода.

This article presents the research of translation operations used when translating Chinese scientific and technical texts into Ukrainian and English. General and specific language typological features of presented Chinese scientific and technical texts in Ukrainian and English are discussed.

Key words: scientific and technical literature, translation operations, general and specific translation features.

Міжкультурна комунікація, обмін інформацією, співробітництво між різними державами, розширення світових контактів, розвиток міжнародних економічних зв'язків — все це є основними характеристиками розвитку сьогоденності. Темпи розвитку науки і техні-

ки в сучасному процесі глобалізації підвищуються з кожним днем, об'єднуючи вчених усього світу в наукових і технічних міжнародних проектах. Активна участь України в різних сферах діяльності на міжнародному рівні стала причиною вивчення науково-технічного стилю літератури, без якого інтернаціональне спілкування на рівні сучасної технічної та наукової інформаційної сфери неможливе. На сьогоднішній день одним з лідерів світового ринку є Китай, тому проблеми перекладу та особливості китайськомовних текстів є досить значними.

Основні характеристики науково-технічного перекладу в своїх працях досліджували такі вчені, як О. С. Ахманова, Л. С. Бархударов, Л. І. Борисова, В. С. Виноградов, І. С. Алексєєва, В. Н. Комісаров, В. М. Лейчик, Р. К. Міньяр-Белоручев, А. Паршин, Л. Л. Нелюбін, Я. І. Рецкер, А. В. Суперанська, А. Д. Швейцер. Окремі особливості китайських науково-технічних текстів та їх перекладу розглядають І. В. Кочергін, В. І. Горелов. Особливості китайської лексики і граматики представлені в дослідженнях А. Л. Семенас і В. Ф. Щічко, В. І. Горелова.

Актуальність цієї роботи обумовлена необхідністю вивчення особливостей перекладу китайськомовних науково-технічних текстів у зв'язку з високими темпами розвитку науки і прискоренням обміну інформацією в галузі новітніх досягнень науки і техніки серед фахівців та вчених різних країн, особливо між Китаєм та Україною.

Мета роботи полягає у виявленні особливостей перекладу китайськомовних науково-технічних текстів англійською та українською мовами.

Реалізації мети дослідження сприяє вирішення наступних **завдань**:

1. проаналізувати ключові спільні характеристики китайськомовних, англійськомовних та україномовних науково-технічних текстів;
2. визначити прийоми і операції перекладу текстів науково-технічної літератури;
3. виявити основні труднощі і проблеми, що виникають в процесі перекладу китайськомовних науково-технічних текстів українською та англійською мовами і сформулювати способи їх подолання;
4. визначити спільні та конкретномовні особливості перекладу китайськомовних науково-технічних текстів українською та англійською мовами.

Матеріалом дослідження є китайськомовні науково-технічні тексти та їх переклади українською та англійською мовами, взяті з мережі Інтернет. Загалом 30 сторінок оригіналу та 36 сторінок перекладу кожною мовою.

Новизна дослідження полягає в розгляді та систематизації основних перекладацьких операцій при перекладі китайськомовних науково-технічних текстів українською та англійською мовами, які на сьогоднішній день є малодослідженими.

Переклад наукової і технічної літератури є особливою дисципліною, що виникла на стику лінгвістики, з одного боку, і науки і техніки, з другого. Тому цей тип перекладу слід розглядати як з мовознавчих, так і з наукових і технічних позицій. Науково-технічний переклад являє собою складну діяльність, що орієнтована на групового адресата [11: 4], представників професійної групи з певними екстралінгвістичними знаннями і включає в себе передачу інформації, вимагаючи експертних лінгвістичних та спеціалізованих знань з предметної галузі знань, дослідження і розуміння складних концепцій, подачі їх аудиторії.

Проведене дослідження надало можливість дійти до певних висновків щодо перекладу китайськомовної науково-технічної літератури українською та англійською. Китайська мова як мова ізольованого типу, українська мова як синтетична, і англійська мова як аналітична відрізняються одна від одної формально-структурними характеристиками, які зумовлюють типологічно значущі відмінності, являють собою одну з головних причин відсутності повної еквівалентності при перекладі і використання перекладацьких операцій.

Спільними синтаксичними особливостями для неблизькоспоріднених мов, китайської та англійської є “жорстка”, стала структура речення; особливий порядок розташування складових частин, “підмет — присудок — додаток”, де присудок не може передувати підмету, а додаток йде після присудка. До того ж, для китайської мови така схема характерна для всіх типів речень, у тому числі і питальних; неможливі жодні варіації у порядку слів речення, адже від нього залежить граматичне значення слова. Якщо порядок слів порушений, сенс речення може спотворитися: 我的任务列出了您的自定义任务。(我的任务 — підмет, 列出了 — присудок, 您的自定义任务 — додатки), в англійській мові: It reduces the size and speeds up the processing. (It — підмет, reduces, speeds up — присудок, the size, the processing —

додатки). В українській порядок розташування складових частин речення є вільним, навіть у науково-технічній літературі, що є конкретномовною особливістю мови.

З точки зору лексичних особливостей тексти китайської, української та англійської мов містять велику кількість термінології, загальноживаних слів та спеціальної лексики: складноскорочених слів, професіоналізмів, інтернаціоналізмів, неологізмів. Проте існує певна розбіжність обсягів понять, різна конотативна співвіднесеність лексичних одиниць, полісемантичність термінів, а також різна частотність вживання тих чи інших мовних одиниць для передачі одних і тих самих відносин.

Серед головних конкретномовних особливостей китайської можна виділити ієрогліфічність. Ієрогліфіка — унікальна мовна система, яка закріплюється звуковим, візуальним, семантичним та символічним вираженням. З ієрогліфічною системою, перш за все, пов'язаний адекватний пошук мовних одиниць, їх інтерпретація та розуміння інформації у тексті. Відмінності між двома ієрогліфами можуть бути зовсім незначними, проте вони матимуть різну конотацію. Наприклад, “滯付 zhìfù — затримувати виплати; 滯伏 zhìfú — застійний, консервативний”.

До особливостей конкретно китайської мови, на відміну від української чи англійської, можна також віднести лаконічність вживання ієрогліфів зі збереженням значення, наприклад: “搜狗 — (повний варіант 搜狗汉字处理软件) — програма для набору ієрогліфів Sougou; 笔记本 — (повний варіант 笔记本电脑) — ноутбук”. Паралельно з лаконічністю ще однією конкретномовною ознакою китайської мови є редуплікація, тобто повторення частин ієрогліфів, що додає додаткового значення та вживання повторюваних слів-синонімів, що, у свою чергу, формує семантичну надлишковість.

До конкретномовних особливостей китайської мови можна віднести також передачу морфологічного та граматичного значення: відсутність морфологічних показників роду, числа і відмінка іменників; роду, числа і відмінювання у дієслів та прикметників; незмінність і здатність утворювати форми модальних дієслів, а також широкі їх використання. Це призводить до неможливості утворення будь-яких, крім граматичних, відносин між словами. Таким чином, морфологічні зміни та граматичне значення виражається за допомогою прийменників, сполучників, допоміжних дієслів та інших службових

слів, а також за допомогою порядку слів, що не властиве для української та англійської мов.

Спільною граматичною особливістю неблизькоспоріднених мов китайської, української та англійської є вживання у науково-технічних текстах форм теперішнього і минулого часу дієслів, а також форм, що мають позачасове значення. Наприклад, “结果, 需要, 列出了; allows, covers, don't have to fix; виконується, перелічені, з'явилася можливість”.

Для української та англійської мов характерним є використання розвинутої системи сполучникового зв'язку. У китайській мові, навпаки, існують лише вступні слова і словосполучення, які не відповідають членам речення, не є сполучниковими словами, а є вставними компонентами, що додають висловлюванню визначеності, чіткості і використовуються для логічного виділення важливої інформації: “除了... 以外 — за винятком; 包括... 在内 — включаючи [5: 137].

Також одним з головних завдань дослідження було виявлення основних конкретно-мовних та спільних засобів відтворення мовних особливостей під час перекладу китайськомовних науково-технічних текстів українською та англійською мовами.

Зважаючи на це на основі 200 вихідних одиниць та їх перекладів, вибраних із матеріалу дослідження, нами був проведений аналіз на лексичному та лексико-граматичному рівнях. Результати відображені у діаграмах (рис. 1, 2).

Основними типологічно спільними для неблизькоспоріднених мов, англійської та української, засобами відтворення лінгвістичних особливостей тексту оригіналу, що під час перекладу використовувалися у більшості випадків, є операції опущення (українська мова 19 %, англійська мова 14,5 %), пошуку відповідника (українська 14 %, англійська 15 %) та конкретизації (українська 13,5 %, англійська 12,5 %). Використання операції пошуку відповідника пояснюється великою кількістю термінів у науково-технічних текстах різних мов.

Операція опущення використовувалася найбільше у випадках повторів, що є характерним для китайської мови, а також для створення “компресії” тексту у випадках семантичної надлишковості. Наприклад, речення “使用牙线清洁牙齿” перекладається “Використовуйте стоматологічну нитку для чищення зубів”. У перекладі використано операцію опущення, адже можна висловити цю саму фразу за рахунок меншої кількості слів — “Flossing”, “Чищення ниткою-флосом”.

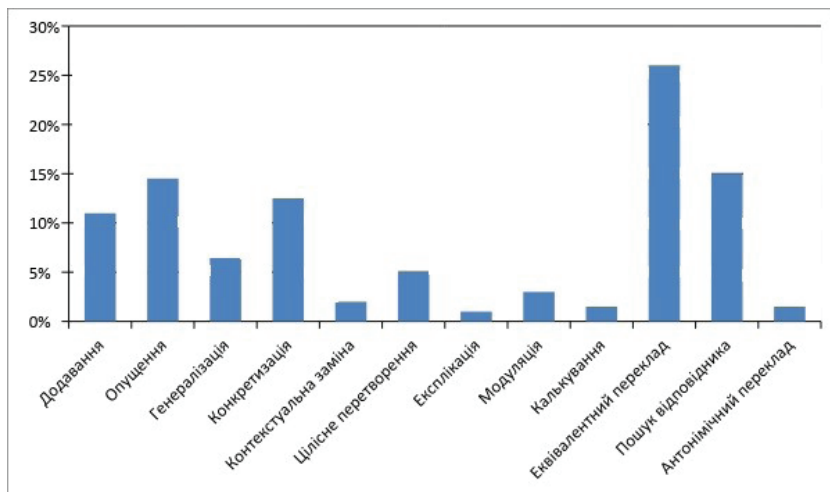

Рис. 1. Процентна характеристика використання операцій при перекладі українською мовою

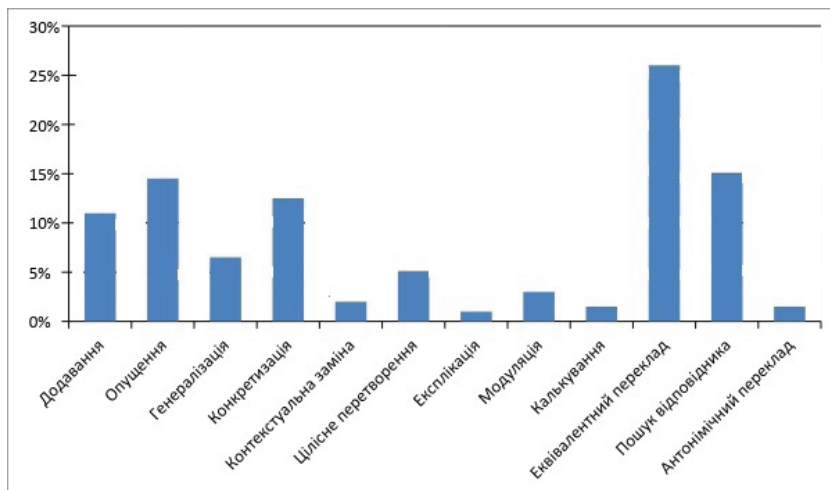

Рис. 2. Процентна характеристика використання операцій при перекладі англійською мовою

Конкретизація була застосована для перекладу багатозначних термінів та слів спеціальної лексики, слів, які не мають повної відповідності у мовах перекладу, а також для перекладу слів та словосполучень, для яких у мові існують прийняті вузчі варіанти. Наприклад: “若主机板故障, 则电源供应器将无法运作” слово “故障” має декілька значень, таких як “перешкода, незручність, пошкодження, вихід з ладу”. У перекладі українською та англійською було вибрано вузче значення цього слова для усунення багатозначності — “If there is a mainboard *malfunction*, the power supply will not turn on”, “У випадку *несправності* материнської плати блок живлення не ввімкнеться”.

Деякі операції мали значну відмінність: при перекладі українською операція додавання склала 18 %, еквівалентний переклад — 6,5 %. При відтворенні тексту оригіналу англійською мовою ті ж самі засоби відтворення лінгвістичних особливостей тексту були використані в дещо іншій пропорції: додавання становить 11 %, еквівалентний переклад — 26 %. Ця різниця у застосованих операціях обумовлена відмінністю в будові мов та їхніх категорій і понять, а також обсягом змісту подібних форм і конструкцій у двох мовах.

Типологічно спільними засобами для двох мов, використаними у значно меншій кількості, є цілісне перетворення (українська 9 %, англійська 5 %), генералізація (українська 7,5 %, англійська 6,5 %), модуляція (українська 4 %, англійська 3 %), антонімічний переклад (українська 1 %, англійська 1,5 %), контекстуальна заміна (українська 5 %, англійська 2 %), калькування (українська 0,5 %, англійська 1,5 %), експлікація (українська 2 %, англійська 1 %).

Вищеперераховані операції забезпечують коректність перекладу неблизькоспорідненими мовами, віддзеркалення відповідних тактик (передачі когнітивної інформації, відтворення стилістичних характеристик тексту і стилістичної адаптації тексту, коректного оформлення інформації, відтворення формально-структурних характеристик тексту, лінгвокультурної адаптації тексту) та втілюють стратегію комунікативно рівноцінного перекладу.

Таким чином, ми дійшли висновків, що перекладацькі операції, використані під час перекладу з китайської мови українською та англійською зумовлені, перш за все, типологічними відмінностями неблизькоспоріднених мов. Типологічно спільними для трьох мов,

китайської, української та англійської, є використання у науково-технічних текстах великої кількості термінології, загальнозживаних слів та спеціальної лексики (складноскорочених слів, професіоналізмів, інтернаціоналізмів, неологізмів); вживання форм теперішнього і минулого часу дієслів, а також форм, що мають позачасове значення. Типологічно спільними для китайської та англійської мов є стала структура речення, строгий порядок розташування складових частин, “підмет — присудок — додаток”, що не припускає жодних варіацій. Типологічно спільними характеристиками для української та англійської мов є наявність граматичних та морфологічних показників у частин мови, використання розвинутої системи сполучникового зв’язку, що для китайської мови не властиве.

Конкретномовною ознакою китайської є використання замість сполучникового зв’язку вступних слів і словосполучень, які грають роль вставних компонентів; ієрогліфічність мови, що має звукове, візуальне, семантичне та символічне вираження; відсутність морфологічних показників у частин мови і утворення лише граматичних відносин між словами за допомогою порядку слів, а також допоміжних та службових слів.

Незважаючи на типологічні відмінності китайської, української та англійської мов, у процесі перекладу усі дії повинні бути спрямовані на збереження адекватності та еквівалентності тексту, логічності його викладу, послідовності та доказовості думки.

Переклад науково-технічних текстів є складним, потребує володіння певними лінгвістичними, перекладацькими, фоновими знаннями, а також знаннями з предметних галузей та специфічної термінології.

Отже проведене дослідження доповнює уявлення про особливості перекладу китайськомовних науково-технічних текстів, що відкривають широкий простір для подальших досліджень особливостей перекладу китайськомовних науково-технічних текстів. Результати можуть бути використані для навчання науково-технічному перекладу з китайської мови на факультетах іноземних мов.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Алексеева И. С. Текст и перевод / И. С. Алексеева — М.: Международные отношения, 2008. — 184 с.
2. Борисова Л. И. Лексические особенности англо-русского научно-технического перевода / Л. И. Борисова — М.: МПУ, 2001. — 208 с.
3. Брандес М. П. Предпереводческий анализ текста / М. П. Брандес, В. И. Провоторов. — М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. — 224 с.
4. Ван Мэняо Современная наука о переводе в Китае: история становления и тенденции развития: диссертация / Ван Мэняо. — М., 2014. — 153 с.
5. Горелов В. И. Лексикология китайского языка: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по специальности иностранные языки / В. И. Горелов — М.: Просвещение, 1984. — 216 с.
6. Горелов В. И. Стилистика современного китайского языка.: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по специальности иностранные языки / В. И. Горелов — М.: Просвещение, 1979. — 192 с.
7. Горелов В. И. Теоретическая грамматика китайского языка: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по специальности иностранные языки / В. И. Горелов — М.: Просвещение, 1989. — 318 с.
8. Гредина И. В. Перевод в научно-технической деятельности: учебное пособие / И. В. Гредина — Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2010. — 121 с.
9. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода : Проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых: учебное пособие / В. Н. Комиссаров — М.: Книжный дом “Либроком”, 2009. — 192 с.
10. Кочергин И. В. Основы научно-технического перевода с китайского языка на русский / И. В. Кочергин — М.: Восточная книга, 2012. — 624 с.
11. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев — М.: Московский Лицей, 1996. — 208 с.
12. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин — М.: Флинта: Наука, 2003. — 320 с.
13. Паршин А. Теория и практика перевода: учебное пособие для студентов лингвистических факультетов вузов / А. Паршин. — М.: Русский язык, 2000. — 161 с.
14. Проблеми автоматизованого перекладу / Т. М. Корольова, С. Ю. Юхимець // Науковий вісник ПНПУ: Лінгвістичні науки. — 2013. — № 17. — С. 238–251.
15. Семенов А. Л. Лексика китайского языка / А. Л. Семенов — М.: Восток-Запад, 2005. — 310 с.
16. Чернявская В. Е. Интерпретация научного текста: учебное пособие / В. Е. Чернявская — М.: ЛКИ, 2007. — 128 с.
17. Щичко В. Ф. Китайский язык. Теория и практика перевода / В. Ф. Щичко — М.: Восточная книга, 2010. — 224 с.
18. Byrne J. Technical Translation. Usability Strategies for Translating Technical Documentation / Jody Byrne. — Springer, 2006. — 257 p.
19. He X. B. Explicitation in Chinese translation process. / X. B. He — Journal of PLA // University of Foreign Languages. — 2003. — № 4. — P. 63–66.

20. Pellatt V. Thinking Chinese Translation. A Course in Translation Method: Chinese to English / Valerie Pellatt, Eric T. Liu — London; New York: Routledge, 2010. — 235 c.
21. Pellatt V. Translating Chinese Culture. The Process of Chinese-English Translation / Pellatt Valerie, Yalta Ya-Yun — London; New York: Routledge, 2014. — 248 c.
22. 余东、陈可培. 论翻译策略的文化内因 / 东余, 可培陈. // 解放军外国语学院学报. — 2003年. — 312页.

REFERENCES

1. Alekseeva, I. S. (2008) Tekst i perevod. M.: Mezhdunarodnyie otnosheniya [In Russian].
2. Borisova, L. I. (2001) Leksicheskie osobennosti anglo-russkogo nauchno-tehnicheskogo perevoda. M.: MPU [In Russian].
3. Brandes, M. P. (2001) Predperevodcheskiy analiz teksta. M.: NVI-TEZAURUS [In Russian].
4. Van, Menyao (2014) Sovremennaya nauka o perevode v Kitae: istoriya stanovleniya i tendentsii razvitiya: dissertatsiya. M. [In Russian].
5. Gorelov, V. I. (1984) Leksikologiya kitayskogo yazyika: ucheb. posobie dlya studentov ped. in-tov po spetsialnosti inostrannyye yazyiki. M.: Prosveschenie [In Russian].
6. Gorelov, V. I. (1979) Stilistika sovremennogo kitayskogo yazyika.: ucheb. posobie dlya studentov ped. in-tov po spetsialnosti inostrannyye yazyiki. M.: Prosveschenie [In Russian].
7. Gorelov, V. I. (1989) Teoreticheskaya grammatika kitayskogo yazyika: ucheb. posobie dlya studentov ped. in-tov po spetsialnosti inostrannyye yazyiki. M.: Prosveschenie [In Russian].
8. Gredina, I. V. (2010) Perevod v nauchno-tehnicheskoy deyatel'nosti: uchebnoe posobie. Tomsk: Izd-vo Tomskogo politehnicheskogo universiteta [In Russian].
9. Komissarov, V. N. (2009) Obschaya teoriya perevoda : Problemy perevodovedeniya v osvещenii zarubezhnykh uchyon'kh: (Uchebnoe posobie). M.: Knizhnyiy dom "LIBRA-KOM" [In Russian].
10. Kochergin, I. V. (2012) Osnovy nauchno-tehnicheskogo perevoda s kitayskogo yazyka na russkiy. M.: Vostochnaya kniga [In Russian].
11. Minyar-Beloruichev, R. K. (1996) Teoriya i metody perevoda. M.: Moskovskiy Litsey [In Russian].
12. Nelyubin, L. L. (2003) Tolkovyy perevodovedcheskiy slovar. M.: Flinta: Nauka [In Russian].
13. Parshin, A. (2000) Teoriya i praktika perevoda. Uchebnoe posobie dlya studentov lingvicheskikh fakul'tetov VUZov. M.: Russkiy yazyik [In Russian].
14. Problemi avtomatizovanogo perekladu (2013) T. M. Korolyova, S. Yu. Yukhymets // Naukovyy visnyk PNPu: Lingvistychni nauky, # 17 [In Ukrainian].
15. Semenas, A. L. (2005) Leksika kitayskogo yazyka. M.: Vostok-Zapad [In Russian].
16. Chernyavskaya, V. E. (2007) Interpretatsiya nauchnogo teksta: Uchebnoe posobie. M.: LKI [In Russian].
17. Schichko, V. F. (2010) Kitayskiy yazyk. Teoriya i praktika perevoda. M.: Vostochnaya kniga [In Russian].
18. Byrne Jody. Technical Translation. Usability Strategies for Translating Technical Documentation / Jody Byrne. — Springer, 2006. — 257 pages. [In English].
19. He X. B. Explicitation in Chinese translation process. / X. B. He — Journal of PLA University of Foreign Languages, 2003. — № 4. — P. 63–66. [In English].

20. Pellatt Valerie ThinkingChineseTranslation. A Course in Translation Method: Chinese to English / Valerie Pellatt, Eric T. Liu — London & New York, Routledge, 2010. — 235 с. [In English].
21. Pellatt Valerie Translating Chinese Culture. The Process of Chinese-English Translation / Pellatt Valerie, Yalta Ya-Yun — London & New York, Routledge, 2014. — 248 с. [In English].
22. Yú dōng, chéngkěpéi. Lùn fānyì cèlè de wénhua nèiyīn/ dōng yú, kě péi chén. // Jiěfāngjūn waiguyǔ xuéyuan xuébao. — 2003 Nián. — 312 Yè. [In Chinese].

Стаття надійшла до редакції 05.11.2018